

Тарасюк В. Ю.,
доцент, кафедра журналістики
Русинко-Бомбик Л. М.,
викладач, кафедра журналістики
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

МОВА ВОРОЖНЕЧІ ЯК ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ ЗМІ: ЗАКАРПАТСЬКИЙ ДОСВІД

Сучасні засоби масової інформації активно впливають на формування світосприйняття, тому будь-яке розпалювання ними ненависті призводить до негативних наслідків, аж до міжнародних конфліктів і воєн включно. Зважаючи, що Україна перебуває в стані війни з Росією, зазнає систематичних інформаційних атак з боку інших держав, питання мови ворожнечі в медіа ще більше актуалізується. Водночас ця тема ще не сповна досліджена. Особливо аналізу потребують матеріали ЗМІ на регіональному рівні. Хоч загалом окремим аспектам окресленої проблеми дослідники приділяють певну увагу [1], [2], [3]...

У пропонуваному дослідженні здійснено спробу доповнити напрацювання за темою, винесеною в заголовок цієї статті. Мета – проаналізувати мову ворожнечі як проблему розвитку регіональних ЗМІ на прикладі закарпатських онлайн-видань («Закарпаття онлайн», «Трибуна», «Дзеркало Закарпаття», «Закарпаття інфо»). Для досягнення поставленої цілі сформульовано такі завдання:

- у контексті теми окреслити сутність понять «розпалювання ненависті» і «мова ворожнечі»;
- виявити частотність фіксування мови ворожнечі в мережевих закарпатських медіа;
- визначити найпоширеніші види висловлювань у публіцистичних текстах онлайн-видань;
- запропонувати шляхи протидії агресивній риторичі в інтернет-ЗМІ.

Пропонований підхід сприятиме як теоретичному напрацюванню в обраній проблемі, так і практичній значимості поданої статті. Зокрема, в

напрямку зменшення риторики ненависті в медіа. Реалізувати завдання покликана сукупність методів: монографічний (допомагає з'ясувати сутність понять «розпалювання ненависті» і «мова ворожнечі»); контент-аналіз (сприяє виявленню частотності фіксування мови ворожнечі та визначенню найпоширеніших видів висловлювань у публіцистичних текстах) та моделювання (дає можливість окреслити шляхи протидії агресивному мовленню в засобах масової інформації).

Пер ніж перейти власне до аналізу практичного матеріалу, необхідно підкреслити: нині «термін «розпалювання ненависті» трактується як поняття, що покриває всі форми самовираження, які включають поширення, провокування, стимулювання або виправдання расової ненависті, ксенофобії, антисемітизму чи інших видів ненависті на основі нетерпимості, включаючи нетерпимість у вигляді агресивного націоналізму або етноцентризму, дискримінації та ворожості щодо меншин, мігрантів та осіб з емігрантськими коренями» [4]. Поширене в українському науковому обігу словосполучення «мова ворожнечі» (іноді мова ненависті) запозичене з англійського виразу «hate speech» і не має серед фахівців єдиного тлумачення. Однак, як зазначає Т. Печончик, визначення «ґрунтуються на встановленні факту розпалення ворожнечі, приниження чи дискримінації за певними ознаками у висловлюваннях, із перерахуванням цих ознак» [5].

Слушною є думка Р. Пикалюка, який стверджує: «Українське законодавство з питань інформації регулює використання мови ворожнечі в медійному просторі, тому відкриті її прояви можливі лише у маргінальних ЗМІ (наприклад, радикально налаштованих громадських організацій, політичних партій тощо). Водночас непоодинокі випадки неявних проявів дискримінації та мови ворожнечі в ЗМІ і у вигляді окремих висловлювань, і у формі транслявання соціальних стереотипів, що побутують у суспільстві в певний період» [6, с. 139]. Саме така тенденція спостерігається в закарпатських медіа, зокрема онлайн-ЗМІ. Проаналізовані в них 200 текстів свідчать, що висловлювання ненависті варіюється в межах 2–9 відсотків від загальної кількості розглянутих публікацій. Особливо сказане простежується на прикладі дотримання (а в нашому випадку недотримання) принципів міжетнічної толерантності. Останню науковці витлумачують «як відсутність негативного ставлення до інших етносів, їх культури, традицій, віросповідання, звичаїв» [7, с. 63].

У контексті вищесказаного лідером антирейтингу залишається ром-

ська проблематика. Уже в самих заголовках журналісти підкреслюють приналежність певних осіб до названої національної меншини, удаючись до негативних відтінків. Такі приклади непоодинокі: «Закарпатські цигани на камеру призналися, що обкрадають киян» [zakarpatty.net.ua] [8], «На Закарпатті цигани жорстко побили інваліда АТО» [trubyna.org.ua] [9], «Цигани влаштували масове побоїще у селі на Закарпатті» [http://dzerkalo-zakarpatty.com] [10], «Закарпатські цигани безкарно промишляють у Києві» [zakarpattia.info] [11] тощо.

Часто зневажливі висловлювання стосуються окремих груп населення з, так би мовити, територіальною фіксацією. Скажімо, мова про осіб без певного місця проживання: «Свалявські бомжі розклали вогнище прямо в хаті, через що й сталася пожежа» [trubyna.org.ua] [12]. Або ж: «44-річний тячівський «бомж» крав усе, що міг» [zakarpatty.net.ua] [13].

Так само в негативному сприйнятті медіа часто подають образ закарпатців, пов'язуючи їх із перевезенням контрабанди, супроводженням нелегалів, подвійним громадянством. Сказане ілюструє такий приклад: «Закарпатець нашпигував свій «Peugeot» цигарками й хотів потрапити до Угорщини» [zakarpattia.info] [14].

Негативні висловлювання в закарпатських інтернет-ЗМІ стосуються й місцевих угорців. У виданнях найбільше творять їх псевдообраз як таких, котрі ігнорують українську мову. Так само це стосується населених пунктів, де компактно проживає згадана меншина. Приміром, перебуваючи саме в одному з відповідних райцентрів, автор публікації зазначає: «Закарпатське Берегово: якщо запитаєш українською, можуть і не відповісти. Спеціально» [dzerkalo-zakarpatty.com] [15].

Некоректно в медіа використовують висловлювання й про осіб з інвалідністю. Скажімо: «На Закарпатті інвалід залупцював свого товариша по чарці костуром», «відтак затримали й войовничого інваліда, котрий зізнався у скоєному» [zakarpatty.net.ua] [16].

Поширені в обласних інтернет-виданнях і негативні судження щодо жителів Кавказу. Останні також фігурують у кримінальній хроніці: «Під час проведення відповідних оперативних заходів у поле зору правоохоронців потрапили місцеві «кавказці», «за це з кожного сомалійця ужгородські «кавказці» отримували по 2,5 тисячі доларів» [zakarpatty.net.ua] [17]. Або ж некоректними є висловлювання про військовослужбовців, які воювали на Сході України в умовах війни. До прикладу: «В Ужгороді п'яний «АТОш-

ник» Ратушняк під дулом автоматів з матюками проривався у військову частину, «ужгородський «АТОшник за викликом» [zakarpatty.net.ua] [18].

Уже вищенаведені зразки наочно ілюструють, що мова ворожнечі – характерне для закарпатських ЗМІ, зокрема інтернет-видань, явище. І хоч вона не домінує в журналістському мовленнєвому середовищі, та все ж залишається серйозною проблемою в розвитку регіональних медіа. Особливо риторика ненависті спостерігається в кримінальній тематиці, пов'язана з національними меншинами та певними групами населення (часто з урахуванням територіального принципу).

Нерідко творчі працівники медіа не стільки самі вдаються до негативних висловлювань, скільки тиражують їх, послуговуючись підготовленими прес-релізами від правоохоронців або ж органів влади. Покращити ситуацію спроможні медіаосвіта, просвітницькі заходи, моніторинг мови ворожнечі в засобах масової інформації та його оприлюднення. Вітчизняні, зокрема й регіональні, ЗМІ покликані розвиватися на засадах гуманізму, толерантності, на кращих європейських цінностях з одного боку та з урахуванням небайдужості влади, громадських інституцій, суспільства загалом до проявів ворожнечі в публічному мовленні з іншого.

Література

1. Дуцик Д. Р. «Мова ворожнечі» в дискурсі українських медіа. Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління: зб. наук. пр. Дон. держ. ун-ту упр. Сер. «Соціологія». [Гол. ред. Поважний О. С.... та ін.]. Донецьк: [Вид-во ДонДУ], 2012. Т. XIII. Вип. 217. С. 112-118.
2. Ісакова Т. О. Мова ворожнечі як проблема українського інформаційного простору. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/isakova.pdf>.
3. Кузнєцова Т. Мова ворожнечі в регіонах: сучасні надбання в одеських медіа. Вісник Львівського університету. Серія «Журналістика». 2019. Випуск 45. С. 192-199.
4. Рекомендація N R (97) 20 Комітету міністрів Ради Європи державам-учасницям з питань «розпалювання ненависті». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_093?lang=en#Text.
5. Печончик Т. Чому мова ворожнечі з'являється у ЗМІ. URL: <http://www.cje.org.ua/ua/blog/chomu-mova-vorozhnechi-zyavlyayetsya-u-zmi>.
6. Пикалюк Р. Мова ворожнечі та вдосконалення стандартів вітчизняної медіадіяльності. Права людини та мас-медіа в Україні: збірник конспектів лекцій [тексти]. Авт. кол. за ред. Виртосу І., Шендеровського К. К.: Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка. 2018. С. 137-144.
7. Бідзіля Ю. Сучасна етнічна преса Закарпаття (XX-XXI ст.). Бідзіля Ю., Соломін Є., Толочко Н., Шаповалова Г., Шибештян Я. Медіа Закарпаття крізь призму етнотолерантності. Ужгород: Гражда, 2019. 372 с.

8. Закарпатські цигани на камеру призналися, що обкрадають киян. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/204094-Zakarpatski-tsyhany-na-kameru-pryznalsia-shcho-obkradaiut-kyian-VIDEO>.

9. На Закарпатті цигани жорстко побили інваліда АТО. URL: <https://trubyna.org.ua/novyny/na-zakarpatti-tsyhany-zhorstko-pobyly-invalida-ato/>.

10. Цигани влаштували масове побоїще у селі на Закарпатті. URL: <http://dzerkalo-zakarpattya.com/?p=130446>.

11. Закарпатські цигани безкарно промишляють у Києві. URL: <https://zakarpattia.info/zakarpatski-czygany-bezkarно-promyshlyayut-u-kyievi-video/>.

12. Свалявські бомжі розклали вогнище прямо в хаті, через що й сталася пожежа. URL: <https://trubyna.org.ua/novyny/svalyavski-bomzhi-rozklaly-vohnyschepryamo-v-hati-cherez-scho-j-stalasya-pozhezha/>.

13. Закарпатські «бомжі» «підробляли» крадіжками. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/71814-Zakarpatski-bomzhi-pidroblialy-kradizhkamy>.

14. Закарпатець нашпигував свій «Peugeot» цигарками й хотів потрапити до Угорщини. URL: <https://zakarpattia.info/zakarpatecz-nashpyguvav-svij-peugeot-czyga/>.

15. Закарпатське Берегово: Якщо запитаєш українською, можуть і не відповісти. Спеціально URL: <http://dzerkalo-zakarpattya.com/?p=60587>.

16. На Закарпатті інвалід залупцював свого товариша по чарці костюром. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/97962-Na-Zakarpatti-invalid-zaluptionsuvav-svohotovarysha-po-chartsi-kosturom>.

17. На Закарпатті ліквідували канал нелегальної міграції, організований «кавказцями» URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/73203-Na-Zakarpatti-likviduvalykanal-nelehalnoi-mihratsii-orhanizovanyi-kavkaztsiamy>.

18. В Ужгороді п'яний «АТОшник» Ратушняк під дулом автоматів з матюками проривався у військову частину. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/181575-V-Uzhorodi-piany-i-ATOshnyk-Ratushniaka-pid-dulom-avtomativ-z-matiukamy-proryvavsia-u-viiskovu-chastynu-VIDEO-18+>.